

“Bursa’nın Hafızası”

İsmail Belig ve Dönemi

Editör:
Bilal Kemikli - Ömer Faruk Yiğiterol

OSMANGAZI
BELEDİYESİ

BURSA

OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI

Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa

Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63

www.osmangazi-bld.gov.tr

“Bursa’nın Hafızası” İsmail Belig ve Dönemi

Editör:

Bilal Kemikli - Ömer Faruk Yiğiterol

ISBN 978-975-2406-41-4

1. Basım

Mart 2022

Yayın Hazırlık: Gaye Kitabevi

Baskı:

Stüdyo Star Ajans Ltd. Şti.

Alaaddinbey Mah. 634. Sk. NİLTİM Ayaz Plaza No: 24 BURSA

Tel. (0224) 249 33 20 Sertifika No: 48334

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Ön Söz	9
BİR BURSA BEYEFENDİSİ:	
DOÇ. DR. M. MURAT YURTSEVER.....	11
Bir Güzel Hayat: Çekirge'den Şehre Bakmak.....	13
CİHAT EKİZ	
M. Murat Yurtsever'in İlmî Çalışmaları	29
HİLAL NUR KILIÇ	
BELİĞ'İN DÖNEMİ VE HAYATI	35
"Terk-i diyâr etmek güç..." Bursa'nın Hafızası İsmail Belîğ	37
BİLAL KEMİKLİ	
İsmail Belîğ (1668-1729) Döneminde Bursa	41
MUSTAFA YANÇ	
Belîğ'in Hayatı, Muhiti, Edebî Kişiliği ve Eserleri.....	55
AMET MOLLA MEMET	
Biyografi Yazarlarının Gözüyle İsmail Belîğ	65
RAMAZAN EKİNCİ	
BELİĞ'İN ESERLERİ VE MİRASI.....	73
İsmail Belîğ'in Biyografi Tarihçiliği ve Tarih Manzumeleri	75
BÜŞRA KARTAL	
Bursalı İsmâil Belîğ'in Tokat Macerası: "Sergüzeşt-nâme-i Fakîr Be-Azîmet-i Tokat"	91
EDİBALİ KARABIYIK	91
İsmail Belîğ'in Gül-i Sad-Berg Adlı Eseri ve Hadisçi Kişiliği	111
MUSTAFA YÜCEER	
BELİĞ'İN İZLERİ	137
Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'da Özel İsimlerin Üslûba Etkisi.....	139
KENAN ÖZÇELİK	
İsmail Belîğ'de Ölüm Estetiği	149
KENAN MERMER	
İsmail Belîğ'e Ait Bir Naatın Tahlili	175
OLCAY KOCATÜRK	

İsmail Belîğ'in Gül-i Sad-Berg Adlı Eseri ve Hadisçi Kişiliği

MUSTAFA YÜCEER*

1. Giriş

Türk İslam Edebiyatının manzum türleri arasında yer alan kırk hadis telif geleneğinin bir devamı olarak yüz hadis, üç yüz hadis ve bin hadisler de nazma çekilmiştir. Çıkış noktasını Hz. Peygamber'in şefaatine ulaşma düşüncesi oluşturan kırk hadis geleneği özellikle Abdurrahman Câmî'nin etkisiyle Osmanlı coğrafyasına yayılmış ve şairlerin belirgin bir ilgisine mazhar olmuştur. Tezkire ve Divan sahibi olan İsmail Belîğ de bu geleneğe uyarak yüz yapraklı gül (Gül-i Sad-berg) ismini verdiği manzum yüz hadisini telif etmiştir. Hz. Peygamber'in şefaatine ulaşma düşüncesi başta olmak üzere hac ziyaretine vesile olmasını arzulaması şairin iyi niyetle bu işe başladığını göstermekle birlikte tercih ettiği rivayetlerin güvenilir hadislerden oluştuğu düşüncesi de müellif tarafından dile getirilmiştir.

Bu çalışma Bursalı İsmail Belîğ'in Gül-i Sad-berg isimli eserinde yer alan rivâyetlerin hadis ilmi açısından incelemesini konu edinecektir. Öncelikle Belîğ ve eserine dair bilgiler verilecek akabinde eserde yer alan rivâyetlerin sahih, zayıf, mevzu gibi sıhhat durumları tespit edilecektir. Rivayetlerin tahrîc bilgileri dipnotta detaylı bir şekilde incelenirken özellikle zayıf ve mevzu kabul edilen metinlerin gerekçeli izahları yapılacaktır.

Çalışmanın sonunda rivayetlerin Arapçaları, Türkçe tercümeleri, sıhhat dereceleri, konu tasnifi ve Belîğ tarafından nasıl yorumlandığını gösteren bir tablo eklenerek eserin bir bütün halinde okunması sağlanacaktır.

2. İsmail Belîğ ve Gül-i Sad-berg Adlı Eseri

Bursalı Seyyid İsmail olan Belîğ, 1668-69'da doğdu. Neşrettiği eserlerinden de anlaşılacağı üzere iyi bir eğitim aldığı görülen şairin Arapça ve Farsça bilgisi iyi olup

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi.

dedesin ve babasının da görev yaptığı Bursa Manticı Camii’nde elli yıl kadar imamlık yaptı. Naiblik, Haremeyn-i Şerifeyn Mahkemesi’nde müfettiş kâtipliği ve imaret kâtipliği görevlerinde de bulunan Belîğ, 22 Ramazan 1142/1729-30 tarihlerinde Bursa’da vefat etti.¹ Ölümüne Halis Efendi “Tayr ola cennete Şâhinzâdem” mısraını tarih düşmüştür.²

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân,³ *Nuhbetü’l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*,⁴ *Gül-i Sad-Berg*, *Sergüzeşt-nâme-i Fakîr be-Azîmet-i Tokat*, *Şehrengîz-i Bursa*; *Âyîne-i Hûbân*; *Divan*; *Seb’a-i Seyyâre*; *Genc-i Şâygân* başlıca eserleridir.

Gül-i Sad-berg’in telif tarihi tartışmalıdır. 1132’de telif edilen Sefâyi Tezkire-sinde bu eserden bahsedilmesi ve eserin sonunda yer alan hatimede 1132’de Mısır Kadısı olan 1133’de Mekke Kadılığına terfi eden Kethüdâ-zâde Mehmed Efendi’ye ithaf edilirken “daha önce Mısır kadısı olan” şeklinde tanımlaması 1132 sonrasına, elimizde mevcut üç nüshasındaki verilerden ikisi 1136, birisi 1134 tarihinde yazıldığına işaret etmesi de *Gül-i Sad-Berg*’in, bu tarihler arasında yazıldığına işaret etmektedir. Ayrıca müellifin birkaç gün içinde yazıldığına işaret eden sözleri de kısa sürede yazıldığına belki tashihlerle birkaç yıllık bir zamana yayılmış olabileceğine delalet edebilir. Telif tarihi ile ilgili beyit “Ba’de ez-elf mürur-ı a’vâm/ Yüz otuz altıda⁵ hatm oldu kelâm” şeklindedir.

Gül-i Sad-Berg adlı eserde tevhid, na’t, sebeb-i telif ve Sultan III. Ahmed,

¹ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, *Belîğ* (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985), 37-57; Çapan, *Mustafa Safâyi Efendi Tezkire-i Safâyi: Nuhbetü’l-Âsâr Min Fevâidi’l-Eşâr İnceleme-Metin-İndeks*, 107; Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmânî*, 1: 368; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 56-57; Nuri Akbayan, “Belîğ İsmail”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1977), 1: 390; Mustafa Çıpan, “Belîğ İsmâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992); Fatîn Dâvûd, *Hâtimetü’l-Eş’âr* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2017), 47-48; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul, 1945), 2: 809-815; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî- Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, 1: 401; Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, 228; Fevziye Abdullah Tansel, “Belîğ”, *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 2: 489-490.

² Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi AKM 2002 2, 223

³ Abdulkerim Abdulkadiroğlu tarafından bir takdim ve indeks ilâve edilmek sûretiyle tıpkıbasımı yapılmıştır. Ayrıca Kadir Atlansoy, eserdeki şairler kısmını yeni harflere aktararak Bursa Şairleri adlı kitabında neşretmiştir. İsmaili Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* (Tıpkı basım); Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri* (Bursa: Asa Kitabevi, 1998).

⁴ 414 şairin bahis konusu edildiği eserin bilinen müellif hattı nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Bölümü, 1182’de bulunmaktadır. İsmail Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 1182); İsmail Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü’l-Eş’âr* (Ankara: AKM Yayınları, 1999).

⁵ İskilip Halk Kütüphanesi nüshasında, Yüz otuz dört de temâm şeklinde verilmiştir.

damadı Sadrazam İbrahim Paşa ve eseri ithaf ettiği Kethüdâ-zâde Mehmed Bey'e övgünün yer aldığı 84 beyitlik manzum mukaddimeden sonra mesnevî nazım şekli ve aruzun "feilâtün feilâtün feilün" kalıbıyla rivâyetler tercüme edilmiştir. Müellif Kethüdâ-zâde'nin lütfuyla hacca gitmeyi arzulamakta, ondan yardım istemekte ve bu eserin hac için bir vesile olmasını umud etmektedir. İsmail Belîğ, bir gün Enes b. Mâlik'ten nakledilen "men hafıza" rivâyetini⁶ okuyunca içinde bulunduğu gevşekliği bir kenara bırakmış ve yüz hadis bulursa, Gül-i Sad-berg ona uygun güzel bir isim olur diyerek manzum yüz hadisi telif etmiştir. Ayrıca "*Her hadîsin (ki) ola nakli sahîh/ Çıka bir beyt ile mazmûnı sarîh/ Olmaya zikr-i şerîf-i tafsîl/ Hıfz-ı tâ kim ola anun teshîl*" beyitlerinden de anlaşıldığı üzere eserin kurgusunda sahîh rivâyetlere yer vereceğini ve kolay ezberlenmesi adına tercümede de tafsilata gitmeyeceğini belirtmiştir.⁷

Belîğ, eserini tamamlamaktan dolayı duyduğu şükür ve memnuniyetini dile getirdiği bir hâtime ile tercümeyi bitirmiştir. Bu kısımda verilen bilgiye göre eser, bir iki günde meydana getirilmiştir. Aynı şekilde hatimenin son kısmında Farsça/Arapça yer alan "halk arasında Şâhin Emir-zâde" diye bilinen zavallı, biçare Seyyid İbrâhim oğlu Seyyid İsmâil'in eliyle..." cümlelerinden müellifin kimliği ortaya çıkmaktadır.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus Belîğ'in seçtiği rivayetlerin kaynağıdır. Fevziye Abdullah Tansel ve Agah Sırrı Levend -nüshaları görmemekten olsa gerek- Belîğ'in Hanîf-zâde Tâhir Ahmed Efendi'nin Âsâr-ı Nev isimli Keşfü'z-zünûn zeylinden 100 hadis seçerek birer beyitle açıkladığını ifade etmişlerdir.⁸ Öncelikle Hanîf-zâde, Belîğ'den sonra yaşamış bir yazar olmakla birlikte mezkur eserde Belîğ'in çalışması tanıtılmış ve 1133 yılında neşredildiği bilgiler paylaşılmıştır.⁹

Hadis ilmi açısından bakıldığında eserde bazı rivâyetlerin başında عن جابر جامع gibi kaynak bilgilerinin yanı sıra *Meşârikü'l-envâr* ve *el-Câmiu's-sağîr* olmak üzere *Zübdetü'l-ahbâr* isimli eserler kaynak olarak

⁶ Enes b. Mâlik'ten 7 farklı tariki bulunan rivayetin elimizdeki metinleri benzer manaları muhtevi olmakla birlikte bu lafızla nakledildiği tespit edilememiştir. Ümmetimden kim kırk hadis ezberlerse... formuyla gelen rivayetlere dair detaylı bilgi için bkz. Mustafa Yüceer, *Hadis İlmi Açısından "Men Hafıza" Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri*, Tasavvur, 6/2, 2020, 931-970,

⁷ İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2206/2), 17b-18a.

⁸ Tansel, Fevziye Abdullah, (1979), "Belîğ", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 2, s. 489-91. Levend, Agâh Sırrı, (1988), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara (1.bs. 1973), 3. bs. Ankara. 317.

⁹ Ceyhan'ın bu konuda ortaya koyduğu bilgiler önemli olup esere dair bu yanlış anlaşılmanın detaylı tashihi için bkz. Adem Ceyhan, "Tarihî Metinleri Nesre Çevirme Meselesi: Belîğ'in Gül-i Sad-Berg'i Örneği", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2011), 103-140.

gösterilmiştir.¹⁰ Bu kitaplardan hiç biri temel hadis kaynakları arasında yer almakla birlikte Gül-i Sad-berg'te râvî, sened ve cerh-ta'dil bilgisi gibi hadislerle doğru-
dan ilgili bilgiler bulunmamaktadır.

Eserin tespit edilen üç nüshası bulunmaktadır.

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü 2206/7.
2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi Osman Ergin yazma-
ları 1395/1.
3. İskilip İlçe Halk Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü 1217/5.

Gül-i Sad-berg üzerine sırasıyla Abdülkadir Abdülkadiroğlu, Nihat Öztoprak ve Adem Ceyhan tarafından tenkitli neşir etrafında ilmi çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Ceyhan'ın neşri yöntem ve tashihleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu çalış-
malarda kullanılan rivayetlere dair tahrîc bilgisi verilmezken Öztoprak'ın bu kay-
nakların tespitine yönelik bir çabası bulunmaktadır.

3. Kullandığı Rivâyetler ve Kaynakları Açısından Gül-i Sad-berg

İsmail Belîğ'in manzum yüz hadisinde tercüme edilen makbul 36 rivâyetten 13'ü müttefakun aleyh iken; 1'i Buhârî'nin, 7'si Müslim'in *es-Sahîb* adlı eserle-
rinde, 6'sı Ahmed b. Hanbel'in, 1'i Bezzâr'ın *el-Müsned* adlı eserlerinde; 2'si Tirmizî'nin, 1'i Nesâî'nin 1'i de İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserlerinde, 3'ü Taberânî'nin *el-Evsât*'ında 1'i de Ebû'l-Fadl er-Râzî'nin, *Fedâil* adlı eserinde yer almaktadır. 31 zayıf, 17 mevzu, 15 bulunamayan ve 1 selefe ait söz olmak üzere toplam 100 met-
nin yer aldığı eserdeki rivâyetlerden zayıf, mevzu ve temel hadis kaynaklarında bu-
lunamayanlara dair tahrîc bilgileri şu şekildedir:

a) *Sahîb Rivâyetler*

1. *Din samimiyettir.*¹¹
2. *Kur'an'ın en faziletli suresi الحمد لله رب العالمين Fatîha suresidir.*¹²
3. *Kim ilmi isteyerek yola çıkarsa Allah, cennete giden yolu kolaylaştırır.*¹³

¹⁰ İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (Türkçe Yazmalar, 2206/2), 19b, 20a, 21b.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, H.No: 8069, 17214, 17215, 17216, 17219, 17221; Müslim, İman 95; Tirmizî, Birr 17; Ebû Dâvûd, Edeb 67; Nesâî, Bey'at 21. Bu rivayet Buhârî'de bab başlığı olarak gelmiştir. Buhârî, İman 43.

¹² Nesâî, *el-Kübrâ*, 8011; İbn Hibbân, *es-Sahîb*, 774; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2056. Suyûtî, *es-Sağîr*, 1282, (sahih).

¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22129; Tirmizî, İlim 19; Ebû Dâvûd, İlim 1; İbn Mâce, Mukad-dime 39. Ayrıca Ebû Hureyre'den gelen rivayet için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8433; Tirmizî, İlim 2.

4. *Namazın anahtarı abdesttir.*¹⁴
5. *Amellerin en faziletlisi, vaktinde kılınan namazdır.*¹⁵
6. *Kişinin küfre düşmesinin önündeki engel namaz kılmasıdır.*¹⁶
7. *Kaderin önüne duadan başka bir şey geçemez.*¹⁷
8. *Müslüman, Müslüman kardeşine gıyabında yaptığı dua kabul olur.*¹⁸
9. *En faziletli dua, kişinin kendi nefsi için yaptığı duadır.*¹⁹
10. *Namaz ancak kıraat ile olur.*²⁰
11. *Mescid, her takva sahibinin evidir.*²¹
12. *Şefaât ile bir kavim ateşten çıkar.*²²
13. *Cebennemde yanacak topukların vay haline!*²³
14. *Gurbette bulunanın ölümü, şehadettir.*²⁴
15. *Yolculuk, azaptan bir parçadır.*²⁵
16. *Allah bu ümmetin azabını dünyada kaldı.*²⁶
17. *Sıla-i rahim, ömrü uzatır.*²⁷

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1021; Ebû Dâvûd, Tahâret 31, Salat 75, (Ebû Said); Tirmizî, Tahâret, 3; İbn Mâce, Tahâret 3.

¹⁵ Buhârî, Tevhid 48; Müslim, İman 38.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15210; Müslim, İman 37; Tirmizî, İman 9; Ebû Dâvûd, Sünnet 15; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 77.

¹⁷ Bezzâr, *el-Bahr*, 6, 501; Tirmizî, Kader 6, (hasen); Tehâvî, *Şerbu Müşkili'l-Âsâr*, 7, 78; Taberânî, *el-Kebîr*, 6, 251; ed-Duâ, 30; Beğavî, *Mesâbih*, 2, 139.

¹⁸ Benzer manadaki rivayet için bkz. Müslim, Zikir 23.

¹⁹ Buhârî, *el-Edeb*, 715; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1992; Beyhakî, *el-Kübrâ*, 3, 321, Heysemî, *Mecma'*, 10, 155

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8191; Müslim, Salât 11

²¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmî*, 11,96; Taberânî, *el-Evsât*, 7,155; Bezzâr, 1, 217, (*Kesfü'l-Estar'dan*) Kudâî, *eş-Şihâb*, 1, 77; Deylemî, *el-Firdevs*, 4, 217; Heysemî, *Mecma'*, 2, 22. Bu rivayet Ebû'd-Derdâ'nın Selman'a tavsiyesi kabilinden olup aynı şekilde Selman'ın Ebû'd-Derdâ'ya tavsiyesinde de bu hadis zikredilmektedir. Bezzâr, *el-Bahr*, 4, 505; Taberânî, *el-Kebîr*, 6, 254; Kudâî, *eş-Şihâb*, 1, 78; Beyhakî, *eş-Şuab*, 4, 381.

²² Buhârî, Rikâk 51; Müslim, İman 86, Lafız Buhârî'ye aittir.

²³ Buhârî, Vudû' 30; Müslim, Tahâret 9

²⁴ İbn Mâce, Cenâiz 61; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 4, 269 (H. S. Esed: Zayıf); Dûlâbî, *el-Künâ*, 3, 1078; Taberânî, *el-Kebîr*, 2, 57; Beyhakî, *eş-Şuab*, 12, 297

²⁵ Buhârî, Umre 19; Müslim, İmâre 55.

²⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1, 271; Taberânî, *el-Evsât*, 7164; *es-Sağîr*, 893; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1, 113; 4, 283, (Zehebi: sahih); Elbânî, *es-Sabîha*, 3096.

²⁷ Rivayet için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25259 (Ş. Arnavut: sahih)

18. Şehidin kullara olan borcu hariç günahları affedilir.²⁸
19. Zulüm, kıyamet günü karanlıklar şeklinde insanın karşısına çıkacaktır.²⁹
20. Allah'ın rızası anne-babanın rızasındadır.³⁰
21. Sabretmek imanın yarısıdır.³¹
22. Sahur vakti kalkıp sahur yapınız. Çünkü sahurda bereket vardır.³²
23. Gerçek şu ki Allah güzeldir ve güzelliği sever.³³
24. Kişi arkadaşının dini üzeredir.³⁴
25. Gözlerin zinası (harama) bakmaktır.³⁵
26. En hayırlı rızık, sana yetecek olandır.³⁶
27. Dünyada ipek giyen (erkek) ahiret hayatında giyemeyecektir.³⁷
28. Allah'ın emir ve yasaklarına ihtimam, imandandır.³⁸
29. Çalışın! Zira herkes ne için yaratılmışsa ona erişecektir.³⁹
30. Allah'a en sevimli olan ameller, az da olsa devamlı olandır.⁴⁰
31. Ameller niyetlere göredir.⁴¹

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7171; Müslim, *İmâre* 22

²⁹ Buhârî, *Mezâlim* 7, Müslim, *Birr*, 15

³⁰ Tirmizî, *Birr* 3; İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, 429; Beyhakî, *eş-Şuab*, 7830.

³¹ Taberânî, *el-Kebîr*, 9, 104; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2, 484; Beyhakî, *eş-Şuab*, 1 150; 12, 193; Kudâî, *eş-Şihâb*, 1, 126.

³² Buhârî, *Savm* 20; Müslim, *Sıyâm* 9

³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4026; Müslim, *İman* 41

³⁴ Ebû Dâvûd et-Tayalîsî, *el-Müsned*; 6, 299; İshak b. Râhûye, *el-Müsned*, 1, 352; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8143, 8533; Ebû Dâvûd, *Edeb* 19; Tirmizî, *Zühd* 45 (hasen-garib)

³⁵ Buhârî, *İsti'zân* 12, *Kader* 9; Müslim, *Kader* 5.

³⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 10, 375; 12, 240; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 731; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3, 76; İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, 247. Senedinde bulunan Muhammed b. Abdurrahman b. Eb'î Lübeybe, İbn Hıbbân tarafından tevsik edilmekle beraber, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayetinde inkita vardır.

³⁷ Buhârî, *Libâs* 25; Müslim, *Libâs* 2

³⁸ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, 10, 409; Deylemî, *el-Firdevs*, 3, 117; Kudâî, *Şihâb*, 1, 123; Beyhakî, *eş-Şuab*, 13, 269; *el-Kübrâ*, 10, 381; senedinde bulunan Ebû Mercûm'u İbn Maîn meçhul kabul ederken Nesâî ve bazı alimler sika kabul etmişlerdir. Hâkim, kendisinden hadis rivayet etmiştir. Heysemî, *Mecmâ*, 4, 327.

³⁹ Buhârî, *Tefsir* 8; Müslim, *Kader* 1

⁴⁰ Buhârî, *Rikâk* 18; Müslim, *S. Müsâfirîn* 30

⁴¹ Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy* 1, Müslim, *İmâre* 155. Müslim'de بالنية şeklinde.

32. Kim bir kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir.⁴²
33. Sözü'n en güzelini söyleyiniz. Yemeğin en güzelini yiyiniz.⁴³
34. Zenginlik, gönül zenginliğidir.⁴⁴
35. Ölülerinize لا اله الا الله sözünü telkin ediniz!⁴⁵
36. Sizden kimin son sözü "lailaheillallah" olursa cennete girer.⁴⁶

b) Zayıf rivâyetler

1. Hükümdarların bağışlaması, mülklerini baki kılar.⁴⁷
2. Çocuklarınıza ikram ediniz. Ve onların ahlakını güzelleştiriniz!⁴⁸
3. Oruç sabrın yarısıdır.⁴⁹
4. En faziletli ahlak, tevazudur.⁵⁰
5. Rikkat zamanında duayı ganimet biliniz. Çünkü o rahmettir.⁵¹

⁴² Buhârî, Mezâlim 13; Müslim, Rü'ya, 15.

⁴³ Hennâd, *ez-Zühâd*, 1, 347; Taberânî, *el-Kebîr*, 3, 94; *el-Evsât*, 2, 145; Heysemî, *Mecma'*, 5, 20, (Kasım b. Muhammed ed-Dellâl'i zayıf kabul etmiştir.)

⁴⁴ Buhârî, Rikâk, 15; Müslim, Zekât, 120

⁴⁵ Müslim, Cenâiz, 1

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22458; 22555; Ebû Dâvûd, Cenâiz 20

⁴⁷ Şii kaynaklarda yer alan bu metni, Râfîi Hz. Ali'den nakletmiştir. Senedinde meçhul râviler yer almaktadır. Meclisî, *el-Bihâr*, 67: 168; Şeyh Sadûk, *Men lâ yahdurühü'l-fakih*, 4: 381; Râfîi, *et-Tedvin fî abbâri Kazvîn*, 2: 17; Elbânî, *ed-Daîfe*, 12: 837.

⁴⁸ İbn Mâce, Ukaylî, Muhammed b. Mahled, Kudâî ve Deylemî, Enes b. Mâlik'ten, nakletmişlerdir. İbn Mâce, Edeb 2; Ukaylî, *ed-Duâfâ*, 1: 214; Kudâî, *es-Şihâb*, 1: 389; Deylemî, *el-Firdevs*, 1: 67; Muhammed b. Mahled, *Fevâid*, 2: 289. Senedinde bulunan Hâris b. en-Nu'mân, tenkid edilmiştir. Bûsîrî, *el-Misbâh*, 4: 102; Zehebî, *el-Mizân*, 1: 444; Elbânî, *ed-Daîfe*, 4: 150.

⁴⁹ İbn Mâce, Kudâî, Beyhakî ve Deylemî, Ebû Hüreyre'den nakletmişlerdir. İbn Mâce, Sıyâm 44, (Ş. Arnavut: zayıf); Kudâî, *es-Şihâb*, 1: 162; Beyhakî, *es-Suab*, 5: 198; Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 409. Senedinde bulunan Musa b. Ubeyde er-Rebezî, zayıf kabul edilmiştir. Bûsîrî, *el-Misbâh*, 2: 79; İbn Bedrân, *Şerhü Kitâbi's-Şihâb*, 310; Elbânî, *ed-Daîfe*, 8: 281; Senedinde bulunan Musa b. Ubeyde er-Rebezî, zayıf kabul edilmiştir. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 11: 296; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30: 219; Dârimî, Tahâret 2; Tirmizî, Da'vât 92, (hasen-sahih).

⁵⁰ Ebû Nuaym ve Beyhakî, benzer lafızlarla Hz. Aişe'den nakletmişlerdir. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2: 47; Beyhakî, *es-Suab*, 8148; İbnü'l-Cevzî, *el-İlâl*, 2: 812. Hz. Aişe rivâyeti أفضل العبادات şeklinde.

⁵¹ İbn Şâhin, Zeyd b. Eslem'den; Kudâî ise Übey b. Ka'b'dan nakletmiştir. İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 55; Kudâî, *es-Şihâb*, 1: 402. İbn Şâhin hakkında bazı tenkidler bulunmakla birlikte Şebâbe b. Sevvâr sadûk ve mürcî kabul edilmiştir. Gumârî, *el-Müdvâfî*, 22: 36-37; İbn Bedrân, *Şerhü Kitâbi's-Şihâb*, 343; Elbânî, *ed-Daîfe*, 6: 21.

6. *Sadaka vererek rızığınız için Allah'tan (bolluk) isteyin.*⁵²
7. *Dinin afeti, bevâya tabi olmaktadır.*⁵³
8. *Gerçek şu ki Allah, bir fasık medh edildiği zaman öfkelenir.*⁵⁴
9. *Helal olanları yiyiniz. Haram olanlardan uzak durunuz.*⁵⁵
10. *Sevgi, (insanlara) birbirlerinden miras olarak kalır.*⁵⁶
11. *Kur'an, kıyamet günü sahibine (onu okuyana) ne güzel şefaattçidir.*⁵⁷
12. *İlim talep eden kimsenin rızıkına Allah kefildir.*⁵⁸
13. *Oruç tutan kimsenin en hayırlı işlerinden birisi de misvak kullanmaktır.*⁵⁹

⁵² Deylemî, Abdullah b. Amr b. Sinan el-Müzenî'den nakletmiştir. Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 90; Suyûtî, *es-Sağîr*, 1829; Senedinde bulunan Muhammed b. Halid ve Muhammed b. Hüseyin tenkid edilmiştir. İbn Hüseyin, sûfi bir râvî olup, tabakat, tefsir ve hadise dair eserleri vardır. Sika olan bu kişinin delilsiz cerh edilmesi doğru değildir. Bu konuda bkz. Gumârî, *el-Müddâvî*, 1: 530; Elbânî, *ed-Daife*, 6: 276.

⁵³ Kudâî, Hz. Ali'den nakletmiştir. Kudâî, *eş-Şihâb*, 1: 79; Irâkî, *el-Muğnî*, 5: 2038; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 23; Gazzî, *el-İtkân*, 1: 26.

⁵⁴ İbn Ebî'd-Dünyâ, İbn Adî ve Beyhakî, Enes b. Mâlik'ten nakletmiştir. İbn Ebî'd-Dünyâ, *es-Sumt ve âdâbü'l-lisân*, 143; İbn Adî, *el-Kâmil*, 6: 490; Beyhakî, *eş-Şuab*, 6: 509. Senedinde bulunan Ebü'l-Halef el-Âmâ ve Sâbık b. Abdullah el-Berberî tenkit edilmiştir. Irâkî, *el-Muğnî*, 2: 211; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 482; Gazzî, *el-İtkân*, 2: 584; Aclûnî, *el-Keşf*, 2: 248.

⁵⁵ Beyhakî Ebü Hüreyre'den nakletmiştir. Beyhakî, *eş-Şuab*, 3: 548. Senedinde bulunan Muârik b. Abbâd tenkit edilmiştir. Elbânî, *ed-Daife*, 3: 523.

⁵⁶ Taberânî, Hâkim, Ebü Nuaym ve Kudâî, benzer lafızla Hz. Ebü Bekir'den nakletmişlerdir. Ayrıca Taberânî, Râfî' b. Hadîc'ten rivâyet etmiştir. Taberânî, *el-Kebîr*, 4: 269, 17: 189; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4: 194, (Zehebî: zayıf); Ebü Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 2: 430; Kudâî, *eş-Şihâb*, 1: 156. Râfî' b. Hadîc rivâyetinde yer alan Vâkidî cerh edilirken Hz. Ebü Bekir'den gelen rivâyetin senedinde bulunan Abdurrahman b. Ebî Bekir el-Müleykî ve Yusuf b. Atiyye tenkid edilmiştir. Heysemî, *el-Mecma'*, 10: 280; İbn Hacer, *el-İthâf*, 11: 173; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4: 424; Elbânî, *ed-Daife*, 8: 454.

⁵⁷ Kudâî, Abdullah b. Mesud ile Ebü Ümâme'den; Ebü Nuaym, Deylemî ve eş-Şecerî, Ebü Hüreyre'den merfu olarak, İbn Ebî Şeybe ve Dârimî ise mevkuf senedle nakletmişlerdir. Ebü Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7: 206; Deylemî, *el-Firdevs*, 4: 262; Şecerî, *Tertibü'l-emâli'l-hamîsiyye*, 1: 100. Kudâî, *eş-Şihâb*, 2: 257. Ebü Hüreyre senedinde bulunan Ahmed b. Salim el-Askalânî, Hüseyin b. Ali el-Cûfî'den hadis uydurmakla tenkid edilmiştir. Cûzekânî, *el-ebâtîl*, 2: 345; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 1: 176. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6: 130; Dârimî, *Fadâilü'l-Kur'an* 1.

⁵⁸ Hatîb el-Bağdâdî, Şecerî, Kudâî ve İbn Asâkir, Ziyâd b. el-Hâris'ten nakletmişlerdir. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, 3: 398; Şecerî, *Tertibü'l-emâli'l-hamîsiyye*, 1: 80; Kudâî, *eş-Şihâb*, 1: 244; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 41: 232. Senedinde bulunan Yunus b. Ata, zayıf ve hadisi delil olarak kullanılamaz ifadeleriyle tenkid edilmiştir. Zehebî, *el-Mizân*, 4: 482; İbn Bedrân, *Şerhü Kitâbi's-Şihâb*, 4782; Gumârî, *el-Müddâvî*, 6: 345; Elbânî, *ed-Daife*, 10: 136.

⁵⁹ İbn Mâce, Taberânî, Dârekutnî ve Beyhakî, Hz. Aişe'den nakletmişlerdir. İbn Mâce, *Sıyâm* 11; Taberânî, *el-Evsat*, 8: 244; Dârekutnî, *es-Sünen*, 3: 191; Beyhakî, *el-Kübrâ*, 4: 452. Senedinde

14. *Ekmeğe hürmet ediniz. Çünkü o, gök ve yerin bereketlerindendir.*⁶⁰
15. *Cemaat, rahmettir.*⁶¹
16. *Vaiz (nasihat) olarak ölüm yeter.*⁶²
17. *Konuşmadan önce selam vermek gerekir.*⁶³

bulunan Mücâlid b. Saîd, zayıf kabul edilmiştir. Bûsîrî, *el-Misbâh*, 2: 66; Nevevî, *el-Hülâsa*, 1: 90; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-Münîr*, 2: 34; İbn Kayyım, *Zâdü'l-me'âd*, 2: 60; İbn Hacer, *et-Telhîs*, 1: 243.

⁶⁰ Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. Ümmü Harâm, Ebû Mûsâ el-Eşârî ve Ebû Hüreyre'den nakledilen rivâyetin bazı senedlerinde hadis uydurmakla itham edilen râvîler yer almakla birlikte zayıf hükmü verilen senedleri de bulunmaktadır. Temmâm, *el-Fevâid*, 1: 219, Senedinde bulunan Talha b. Zeyd hakkında Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, metruk; Yahyâ b. Main, leys bi-şey hükmü vermiştir. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3: 105. Muhallâs, *el-Muhallasiyât*, 2: 46; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 134; Ukaylî, *ed-Duâfâ*, 3: 27; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 5: 246; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, 12: 233; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3: 105-106. Senedinde yer alan Abdülmelik b. Abdurrahman, Fellâs tarafından yalancılıkla itham edilmiştir. İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 5: 267; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, 71: 94. Suyûtî, *el-Le'âlî*, 2: 180, (zayıf); Sehâvî, *el-Makâsîd*, 144, (zayıf); Şevkânî, *el-Fevâid*, 161-162, (zayıf); Elbânî, *ed-Daîfe*, 6: 420-423, (zayıf).

⁶¹ İbn Asâkîr, Ebû Tâhir el-Muhallas ve İbnü'l-Cevzî'nin, Ebû Mûsâ el-Eşârî'den naklettikleri rivâyet, tenkit edilmiştir. İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, 63:304; Muhallâs, *el-Muhallasiyât*, 2:46; Temmâm, *el-Fevâid*, 1:209; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3:104; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 8:293, (Mevzu); Bu rivâyetin senedinde yer alan Abdullah b. Muhammed b. Ebî Üsâme; İbn Abbas'tan gelen rivâyette yer alan Muhammed b. Ziyâd hadis uydurmakla itham edilmişlerdir. Sehâvî, *el-Ec-vîbetü'l-merdıyye*, 2:492, 494.

⁶² Ebû Saîd İbnu'l-Arabî (ö. 341/952) ve Kudâî, Ammar b. Yâsir'den merfu; Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî'd-Dünyâ, Yâsir'den; Ebû Nuaym, Ebu'd-Derdâ'dan, Nuaym b. Hammâd ise Abdullah b. Mesud'dan mevkuf senedle rivâyet etmişlerdir. Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mu'cem*, thk. Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî (S. Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1997), 2: 512, H.No: 992. (Eseri tahkik/tahrîc eden Abdülmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Huseynî merfû olarak mevzu olduğunu, doğrusunun mevkuf olarak kabul edilmesi gerektiğini Elbânî'den nakletmiştir.); Kudâî, *es-Şihâb*, 2: 302-303, H.No: 1410. (es-Silefî zayıf). Rivâyetin senedi Üneys Ebû Ömer el-Müstemlî > Dâvûd b. Rüşeyd > Rebî b. Bedr > Yunus > Hasan el-Basrî > Ammar b. Yâsir şeklinde olup Rebî b. Bedr hakkında Yahya b. Main ليس بشئ bir şey değil derken Nesâî ve Fesevî metruk hükmü vermiştir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9: 63-66, R.No: 1754; Suyûtî ve Elbânî, zayıf hükmü verirken Münâvî, Fudayl b. İyaz'ın sözü olduğunu ifade ederek Rebî ile ilgili tenkitleri zikretmiştir. Suyûtî, *es-Sağîr*, H.No: 9670; Elbânî, *ed-Daîfe*, 2: 1, H.No: 502. Ebû Abdurrahmân b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî Abdullah b. Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, ed. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî (Beyrut, ts.), 2: 37; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, 145, H.No: 985; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebû'd-Dünyâ, *Kitâbü'l-Yakîn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Mektebetü Kütübî's-Sekâkifiyye, 1993), 31, H.No: 32; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1: 217.

⁶³ Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Kudâî'nin, Câbir b. Abdullah'tan naklettikleri rivâyet, senedinde münkerü'l-hadis olan bir râvîden dolayı tenkid edilmiştir. Tirmizî, İsti'zân 11. (münker); Ebû Ya'lâ, *el-Müs-ned*, 4: 448; Kudâî, *es-Şihâb*, 1: 56, H.No: 34; Tirmizî rivâyetinin senedinde bulunan Muhammed

18. Yumuşak başlılık (uyumluluk) hikmetin başıdır.⁶⁴
19. İstişare eden pişman olmaz, istihare yapan hayal kırıklığına uğramaz.⁶⁵
20. İnsanların en kötüsü tek başına yemek yiyendir.⁶⁶
21. Allah'ın kitabından bir ayeti öğrenip amel etmek, yüz rekât namazdan daha hayırlıdır.⁶⁷
22. Süt emme (insan) tabiatını değiştirir.⁶⁸
23. Güzel ahlak dinin yarısıdır.⁶⁹

b. Zâdân'ın münker'ül-hadis olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Elbânî, mevzû, Nevevî ve Hüseyin Selim Esed, zayıf hükmü vermişlerdir. Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Âmir b. Ali Yâsin (Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 2001), 457, H.No: 741; Zehebî, *el-Mizân*, 3: 546; İbn Hacer, *et-Takrîb*, 433, R.No:5206.

⁶⁴ Harâitî, Kudâî ve Deylemî'nin Cerir b. Abdullah'tan naklettikleri bu rivâyet, Urve'den gelen bir bilgiye göre Tevrat'ta bulunmaktadır. Senedinde bulunan Ali b. el-Ârabî tenkide uğrayan bir râvidir. Suyûtî, rivâyete dair tahrîc bilgisi vermezken Münâvî, İbn Hibbân, Kudâî ve Deylemî'nin rivâyet ettiği bilgisini vermiştir. Ali b. el-'Arabî hakkında bilgi veren tek kişi Elbânî'dir. Suyûtî, *es-Sağîr*, 4529; Münâvî, *Feydu'l-Kadir*, 4: 56; Elbânî, *ed-Daîfe*, 4: 75. Harâitî, *Mekârim*, 225, H.No: 676; Kudâî, *es-Şihâb*, 1: 64, H.No: 51; Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 288. Hişâm babası Urve'den naklettiğine göre bu ifade Tevrat'ta yazılıdır. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5, 209.

⁶⁵ Taberânî, Kudâî ve Deylemî, Enes b. Mâlik'ten nakletmişlerdir. Taberânî, *el-Evsat*, 4: 365; Taberânî, *es-Sağîr*, 2: 175; Kudâî, *es-Şihâb*, 2: 7, 774; Deylemî, *el-Firdevs*, 4: 74, H.No: 6230. Senedinde bulunan Abdüsselam b. Abdullah cerh edilmiştir. bkz. Heysemî, *el-Mecma'*, 8:96, 2: 280; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 4: 445; Aclûnî, *el-Keşf*, 2: 185; Elbânî, *ed-Daîfe*, 2: 78, H.No: 611.

⁶⁶ Rivâyet kaynaklarda أَلَا أُنبِئُكَ بِشَرِّ النَّاسِ مَنْ أَكَلَ وَحْدَهُ ifadesiyle yer almaktadır. İbn Asâkir'in, Muaz b. Cebel'den; Ebû Nuaym'ın, İbn Abbas'tan nakletmişlerdir. İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, 51: 133; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3: 218; Elbânî, *ed-Daîfe*, 14: 2246; Aynî, sadece zenginlerin çağırılıp fakirlerin terkedildiği yemeğin en kötü yemek olarak kabul edildiğini anlatan rivâyetin şerhinde bu metni Beydâvî'den alıntı ile كما يقال ifadesiyle nakletmiştir. Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüdîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 3: 218.

⁶⁷ Rivâyet kaynaklarda فَتَعَلَّمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ şeklinde geçmektedir. İbn Mâce ve Deylemî, Ebû Zer'den rivâyet etmişlerdir. İbn Mâce, Mukaddime 38; Deylemî, *el-Firdevs*, 5: 338. والعمل بها ifadesi kaynaklarda yer almamaktadır. Dimyâtî, *el-Metcer*, 21, H.No:191; Bûsîrî, *el-Misbâh*, 1: 201.

⁶⁸ Ebû Said İbnü'l-Arabî ve Kudâî, İbn Abbas'tan; Deylemî se İbn Ömer'den nakletmişlerdir Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 280, H.No: 3299; Zehebî, *el-Mizân*, 2: 96; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6901; İbn Bedrân, *Şerhu Kitâbi's-Şihâb*, 47; Elbânî, *ed-Daîfe*, 4:65, 8:141; Kudâî, *es-Şihâb*, 1: 56, H.No: 35; İbnü'l-Arabî, *el-Mu'cem*, 1: 138, 323.

⁶⁹ Ukaylî, Deylemî ve Hatîb el-Bağdâdî, Enes b. Mâlik'ten nakletmişlerdir. Ukaylî, *ed-Duâfâ*, 2:19; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, 12:12; Deylemî, *el-Firdevs*, 1:12, 2:140. Senedinde bulunan Ya'kub b. İbrahim hakkında Dârekutnî zayıf demiştir. Elbânî, *ed-Daîfe*, 5:486, H. No: 2466

24. Kur'an okurken sesinizi güzelleştiriniz.⁷⁰
 25. Kim abdestli vefat ederse şehid olarak vefat etmiş olur.⁷¹
 26. Allah'ı zirketmek kalbe şifadır.⁷²
 27. Ümmetimin en şereflipleri Kur'an'ı ezberleyenlerdir.⁷³
 28. Vefatımdan sonra (kabrimi) ziyarete gelen sanki hayatta iken beni ziyaret etmiş gibidir.⁷⁴
 29. Allah katında tövbe eden gençten daha sevimli bir şey yoktur.⁷⁵

⁷⁰ Taberânî ve İbn Adî'nin İbn Abbâs'tan nakletmişlerdir. İbn Adî, *el-Kâmil*, 4: 435, İbn Adî'nin rivâyeti "زِينُوا الْأَصْوَاتَ بِالْقُرْآنِ" şeklindedir. Taberânî, *el-Kebîr*, 12: 118. İbnü'l-Kayserânî, *ez-Zahîre*, 3: 1422; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 280; Suyûtî, *es-Sağîr*, 257; Elbânî, *ed-Daîfe*, 1881.

⁷¹ Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân ve Taberânî, Enes b. Mâlik'ten benzer lafızlarla, nakletmişlerdir. Rivâyetin tamamı وَيَا بُنَيَّ، إِنْ اسْتَطَعْتَ أَلَّا تَرَالَ عَلَى وَضْوءٍ، فَإِنَّهُ مَنْ يَأْتِيهِ الْمَوْتُ وَهُوَ عَلَى وَضْوءٍ، يُعْطَى الشَّهَادَةَ şeklindedir. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 6: 306, H.No: 3624; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 224; Taberânî, *el-Evsat*, 6: 123. Senedinde bulunan Muhammed b. Hasan b. Ebî Yezid zayıf kabul edilmiştir. Bûsîrî, *el-İthâf*, 1: 322; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3: 455-456; Heysemî, *el-Mecma'*, 1: 271-272.

⁷² Deylemî, Enes b. Mâlik'ten, Beyhakî, Mekhûl'den nakletmişlerdir. Suyûtî, başta olmak üzere sonraki dönem alimleri Deylemî'nin naklettiğini ifade etmişlerdir. Elimizdeki nüshada rivâyet yer almamaktadır. Müttakî el-Hindî, *el-Kenz*, 1: 414; Beyhakî'nin rivâyeti şu şekildedir: إِنْ ذَكَرَ اللَّهُ شِفَاءً، İbn Adî, *el-Kâmil*, 4: 398; Beyhakî, *es-Şuab*, 4: 233. Senedinde bulunan Nehşel b. Saîd ve Sa'd b. Saîd el-Cürcânî, tenkid edilmiştir. İbnü'l-Kayserânî, *ez-Zahîre*, 1: 406; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, 1: 243; Zehebî, *el-Mîzân*, 2: 121; Heysemî, *el-Mecma'*, 7: 161; Suyûtî, *es-Sağîr*, 1883; Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, 1: 522; Elbânî, *ed-Daîfe*, 5: 435, (mevzu); Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 872.

⁷³ Taberânî, İbn Adî, Dimyatî ve Beyhakî, Abdullah b. Abbâs'tan nakletmişlerdir. Taberânî, *el-Kebîr*, 12: 125; İbn Adî, *el-Kâmil*, 4: 398; Beyhakî, *es-Şuab*, 4: 233. Senedinde bulunan Nehşel b. Saîd ve Sa'd b. Saîd el-Cürcânî, tenkid edilmiştir. İbnü'l-Kayserânî, *ez-Zahîre*, 1: 406; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, 1: 243; Zehebî, *el-Mîzân*, 2: 121; Heysemî, *el-Mecma'*, 7: 161; Suyûtî, *es-Sağîr*, 1883; Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, 1: 522; Elbânî, *ed-Daîfe*, 5: 435, (mevzu); Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 872.

⁷⁴ Taberânî, Ukaylî, Dârekutnî ve Beyhakî, İbn Ömer, Hâtıb ve İbn Abbas'tan nakletmişlerdir. Taberânî, *el-Evsat*, 1: 94; Taberânî, *el-Kebîr*, 12: 406; Ukaylî, *ed-Duâfâ*, 3: 457; Beyhakî, *el-Kübrâ*, 5: 403. İbn Ömer rivâyetinde yer alan Hafs b. Süleyman ve Aîşe b. Yunus tenkid edilirken İbn Abbas rivâyetinde yer alan Fadâle b. Saîd b. Zümeyl el-Me'ribî, Hâtıb rivâyetinde yer alan Hârûn Ebî Kaza' zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca Hâtıb rivâyetinde رجل ifadesiyle zikredilen meçhul bir râvide bulunmaktadır. Senedlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 348; Heysemî, *el-Mecma'*, 4: 2; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 26: 149; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 6: 332; Elbânî, *ed-Daîfe*, 3: 89.

⁷⁵ İbn Adî ve Deylemî, Enes b. Mâlik'ten nakletmişlerdir. İbn Adî, *el-Kâmil*, 5: 189; Deylemî, *el-Firdevs*, 4: 48. Senedinde bulunan Ğassân b. Ubeyd ve Ebû Âtike, tenkid edilmiştir. Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 335; İbnü'l-Kayserânî, *ez-Zahîre*, 4: 2109.

30. *Allah'tan hakkıyla sakınmak bütün hikmetlerin başıdır. Verâ' ise amelin efendisidir.*⁷⁶

31. *Helal rızık peşinde koşmak cihattır.*⁷⁷

c) Mevzular

1. *Kim kabrimin yanında bana salat ederse onu işitirim.*⁷⁸

2. *Kişinin (yüz) güzelliği, lisanının güzelliğindendir.*⁷⁹

3. *Kardeşlerinize değer veriniz. Gerçek şu ki her müminin kıyamet gününde şefaât hakkı vardır.*⁸⁰

4. *Susmak, kişiyi hikmete mirasçı/vâris kılar.*⁸¹

5. *En hayırlı dua, istiğfarda bulunmaktır.*⁸²

⁷⁶ İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Nuaym ve Kudâî, Enes b. Mâlik'ten nakletmişlerdir. İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Vera'*, 43; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2: 386; Kudâî, *eş-Şihâb*, 1: 154; Senedinde bulunan Osman b. Dinâr zayıf kabul edilmiştir. Elbânî, *ed-Daîfe*, 4: 86.

⁷⁷ İbn Adî, Abdullah b. Ömer'den; İbn Ebî'd-Dünyâ, Muhammed b. Mahled, Kudâî, Deylemî ve Sülemî, Abdullah b. Abbas'tan nakletmişlerdir. Sülemî, *Tabakâtü's-süfiyye*, 217-218; Muhammed b. Mahled, *Fevâid*, 26; İbn Ebî'd-Dünyâ, *İslâhü'l-Mâl*, 71; Kudâî, *eş-Şihâb*, 1: 83; Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 442; Senedinde yer alan Leys b. Ebî Süleym tenkid edilmiştir. Elbânî, *ed-Daîfe*, 3: 497-498; Gumârî, *el-Müdvî*, 4: 419. Muhammed b. Mahled ve İbn Ebî'd-Dünyâ'nın rivâyetlerinin devamında tahrîc bilgisi daha önce zikredilen "Allah, zanaat ehli mümini sever" ifadesi bulunmaktadır. Senedinde bulunan Muhammed b. Mervân es-Süddî, hadis uydurmakla tenkid edilmiştir. İbn Adî, *el-Kâmil*, 7: 513; Zehebî, *el-Mizân*, 4: 32-33; İbnü'l-Kayserânî, *ez-Zahîre*, 3: 1560.

⁷⁸ Ukaylî, Beyhakî ve Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Hüreyre'den nakletmişlerdir. Ukaylî, *ed-Duâfâ*, 4: 136; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, 4: 59; Beyhakî, *eş-Suab*, 3: 140. Senedinde bulunan Muhammed b. Mervân es-Süddî (Süddî es-Sağîr) bazı münekkithler tarafından yalancılıkla itham edilmiştir. Suyûtî, *el-Le'âlî*, 1: 258; Fettehî, *Tezkiretü'l-Mevdû'ât*, 90; İbn Arrâk, *et-Tenzîh*, 1: 335; Elbânî, *ed-Daîfe*, 1: 386.

⁷⁹ Deylemî ve Kudâî, Câbir b. Abdullah'tan nakletmişlerdir. Kudâî, *eş-Şihâb*, 2: 110; Deylemî, *el-Firdevs*, 1: 164. Senedinde bulunan Ahmed b. Abdurrahman el-Cârûd er-Rakkî, zayıf bir râvidir. Zehebî, *el-Mizân*, 1: 116; İbnü'l-Mülakkîn, *el-Bedrü'l-Münîr*, 8: 456; İbn Hacer, *et-Telhîs*, 4: 54; Zürkânî, *el-Muhtasar*, 345; Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 390, (zayıf); Elbânî, *ed-Daîfe*, 7: 465, (mevzu).

⁸⁰ İbn Neccâr'ın Enes b. Mâlik'ten merfu naklettiği rivâyeti, Begavî, Hasan el-Basrî'nin sözü olarak aktarmıştır. Suyûtî, *es-Sağîr*, 1838, (İbn Neccâr'ın *et-Târih* adlı eserinde naklettiği bilgisini vermiştir. Asram b. Havşeb, yalanlıkla itham edilmiştir. Şevkânî, *el-Fevâid*, 511; Gumârî, *el-Müdvî*, 1: 542. Begavî, *Meâlimü'l-tenzil*, 3: 472.

⁸¹ Yün elbise giymeyi teşvik eden uzunca bir hadisin içinde Beyhakî ve İbn Asâkîr, Ebû Ümâme'den nakletmişlerdir. Beyhakî, *eş-Suab*, 8: 233; İbn Asâkîr, *Mu'cemü's-şü'yûb*, 2: 1067. Senedinde bulunan Muhammed b. Yûnus el-Kedmî, hadis uydurmakla tenkit edilmiştir. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3: 218; Suyûtî, *el-Le'âlî*, 2: 224; Elbânî, *ed-Daîfe*, 1: 206-207.

⁸² Deylemî, Hz. Ali'den nakletmiştir. Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 179; Hâkim'in tamamı henüz elimize ulaşmayan *et-Târih*'inde ve İsmail b. Abdülğâfir'in el-Erbaûn adlı eserinde tahrîc ettikleri bilgisini

6. Ümmetimin çocuklarının duası makbuldür.⁸³
7. Bir anlık ilim talebi, bir gece namaz kılmaktan daha hayırlıdır.⁸⁴
8. Fakirler, Allah'ın dostlarıdır.⁸⁵
9. Gece (ibadet için kalkan kimsenin) gündüz yüzü güzel olur.⁸⁶
10. Dünya, ahiret ehline haramdır.⁸⁷
11. Bütün hastalıkların başı soğuktur.⁸⁸

aktaran Suyûtî, ez-Ziyâdât ale'l-Mevdûât adlı eserinde bu rivâyetin mevzu olduğunu belirtmiş, bununla birlikte es-Sağîr'inde de nakletmekten geri durmamıştır. Suyûtî, *es-Sağîr*, 6628; Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *ez-Ziyâdet ale'l-Mevdûât (Zeylû el-Leâli'l-Masnûa)*, thk. Râmiz Hâlid Hasan (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010), 445. Suyûtî, *ez-Ziyâdet ale'l-Mevdûât (Zeylû el-Leâli'l-Masnûa)*, 445; Senedinde bulunan Vehb b. Vehb Ebû'l-Buhtirî, Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main tarafından hadis uyduran bir kimse olarak kabul edilmiştir. Münâvî, *Feydu'l-Kadir*, 3: 471; Elbânî, *ed-Daîfe*, 8: 4851; Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 2883. ed-Daîfe'de mevzu, Daîfü'l-Câmi'de zayıf hükmü vermiştir.

⁸³ İfadesiyle Şii kaynaklarda yer alan rivâyetin temel hadis kitâplarında aslı yoktur. Meclisî, *el-Bihâr*, 93: 357.

⁸⁴ Deylemî, Abdullah b. Abbâs'tan nakletmiştir. Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 441. Senedinde yer alan Nehşel b. Said et-Tirmizî, hadis uydurmakla itham edilmiştir. Suyûtî, el-Mevdûât zeylinde bu râvîyi kezzab olarak belirtmesine rağmen es-Sağîr'de hadis olarak zikretmiştir. Suyûtî, *es-Sağîr*, 8063; Suyûtî, *ez-Ziyâdet ale'l-Mevdûât (Zeylû el-Leâli'l-Masnûa)*, 203; İbn Arrâk, *et-Tenzîh*, 1: 278; Münâvî, *Feydu'l-Kadir*, 4: 269; Elbânî, *ed-Daîfe*, 8: 293.

⁸⁵ Deylemî, Hz. Ali'den nakletmiştir. Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 157; İbn Arrâk, *et-Tenzîh*, 2: 316.

⁸⁶ Rivâyet kaynaklarda *مَنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ حَسَنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ* şeklinde geçmektedir. İbn Mâce, Temmâm, Muhammed b. Nasr el-Mervezî ve Kudâî, Câbir b. Abdullah'tan nakletmişlerdir. İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 174; Temmâm, *el-Fevâid*, 2: 128; Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî el-Mervezî, *Muhtasar (Kıyâmü'l-leyl ve kıyâmü'r-Ramazan ve kitâbü'l-vitr)* (Faysalabad: Hadis Akademisi, 1998), 58; Kudâî, *eş-Şihâb*, 2: 252, 253. Senedinde bulunan Şerik'in sözü olup bir hadis rivâyeti esnasında söylemiştir. Bu sözü ondan rivâyet nakleden Sâbit b. Mûsa-hadis zannettiği için yanıltmıştır. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1: 327; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2: 304; Ukaylî, *ed-Duâfâ*, 1: 176; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1:207; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, 2: 404-414, (N.Boyacılar: mevzu).

⁸⁷ Deylemî, İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 230. Senedinde bulunan Cebele b. Süleyman tenkit edilmiştir. Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Ecvibetü'l-Hâfız İbn Hacer el-Askalânî*, thk. Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî (Riyad: Advâü's-Selef, 2003), 59; Elbânî, *ed-Daîfe*, 1: 105.

⁸⁸ Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbas ve Ebû Said el-Hudrî'den nakledilmiştir. Temmam b. Nuceyh sikalardan hadis uydurmakla tenkid edilirken İbnü'l-Cevzî, Hasan el-Basrî'nin sözü olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 204; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2: 279; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 2: 178. Müslime b. Ali b. Amr, tenkid edilmiştir. İbn Adî, *el-Kâmil*, 8:19; Ebû Nuaym, *et-Tıbbü'n-nebevî*, 1: 245-246; Zeylâi, *Tabricü ehâdisi'l-Keşşâf*, 1: 461. Senedinde bulunan Yunus b. Abdülâlâ tenkit edilmiştir. İbn Adî, *el-Kâmil*, 4: 14; İbn Asâkîr, *Târihu Dimeşk*, 65: 195, (münker).

12. *Mide her türlü hastalığın evidir.*⁸⁹
13. *Bir hastalığın ilacı zıddı ile bilinebilir.*⁹⁰
14. *Allah'ın sevgisinin belirtisi, Allah'ın zikrini sevmektir.*⁹¹
15. *İbadetlerin en faziletlisi zahmetli olandır.*⁹²
16. *Zikir sadakadan daha hayırlıdır.*⁹³
17. *Âlimin diğer insanlara üstünlüğü tıpkı peygamberlerin ümmetine üstünlüğü gibidir.*⁹⁴

d) Selef ait sözler

⁸⁹ Arapların doktoru, Hâris b. Kelde'nin sözü kabul edilen bu rivâyeti İbn Hacer, Zerkeşi, Sehâvî, Suyûtî, Aliyyü'l-Kârî, Gazzî ve Zürkânî, mevzu kabul etmişlerdir. İbn Hacer, *el-Kâfi*, 110; Zerkeşi, *el-Le'âlî*, 145; Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi şerhi Elfiyeti'l-hadis*, 1: 326; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 313; Suyûtî, *et-Tedrib*, 1: 338; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, 309; Gazzî, *el-İtkân*, 2: 544; Zürkânî, *el-Muhtasar*, 952.

⁹⁰ Aliyyü'l-Kârî, mevzu kabul etmiştir. *el-Mirkât*, 9: 302; *Şerhu'ş-Şifâ*, 1: 99.

⁹¹ İbn Adî, Deylemî ve Beyhakî, Enes b. Mâlik'ten nakletmişlerdir. İbn Adî, *el-Kâmil*, 4: 128; Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 54; Beyhakî, *es-Şuab*, 2: 13. Senedinde bulunan Zünnûn el-Mısırî, (Sevbân b. İbrahim) Mâlik'ten rivâyeti yoktur. Ayrıca Ziyâd b. Meymûn tenkit edilmiştir. Halîlî, Elbânî mevzu hükmü vermiştir. Halil b. Abdullah b. Ahmed b. İbrahim Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâi'l-hadis*, thk. Muhammed Said Ömer İdris (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 1: 407; Elbânî, *ed-Daife*, 8: 331.

⁹² Aliyyü'l-Kârî, Zürkânî ve Abdülfettah Ebû Gudde mevzu kabul etmişlerdir. Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, 100, H.No: 50; Zürkânî, *el-Muhtasar*, 70; İmam Muhammed, Kitâbü'l-Kesb isimli eserinde *عن النبي أن الشئ من الأعمال قال أحمرها أي أشقها على البدن* şeklinde hadis olarak rivâyet etmiştir. Eseri yayına hazırlayan Abdülfettah Gudde bu rivâyetin İbn Abbas'ın sözü olduğunu hadis olmadığını, Garîbü'l-Hadis eserlerinden nakille belirtmiştir. İmam Muhammed'in bu rivâyeti daha sonraki Hanefî usulcüler Hz. Aişe'den rivâyet edildiği bilgisiyle kitaplarında zikretmişlerdir. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-kesb*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûatî'l-İslâmiyye, 1997), 103-105; Alâüddîn Abdülaziz b. Ahmed el-Buhârî, *Kesfü'l-esrâr an Usûli Fahrü'l-İslâm Pezdevî*, thk. Nâcî es-Süveyd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2012), 3: 273; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-hadis*, 1: 270; Zemahşerî, *el-Fâik*, 1: 319; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Garîbü'l-hadis*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 1: 242.

⁹³ İbn Adî, İbn Hibbân ve Deylemî, Ebû Hüreyre'den nakletmişlerdir. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 280; İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 480; Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 214. Senedinde bulunan Halid b. Abdü'd-Dâim, Zekerîyya b. Yahya tenkid edilmiştir. İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 2: 345; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6806; Münâvî, *Feydu'l-Kadir*, 3: 569; Gumârî, *el-Müdâvî*, 4: 89; Elbânî, *ed-Daife*, 8: 118-119; Elbânî, *Daifü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 3601.

⁹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, Enes b. Mâlik'ten nakletmiştir. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, 8: 106. Senedinde bulunan Süleyman b. Ebî Seleme, "metrûk, leys bi şey" gibi cerh lafızlarıyla tenkit edilirken el-Berzî, "kezzâb" kabul edilmiştir. İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 69; Elbânî, *ed-Daife*, 4: 100.

1. *Âlimler, (dinin) tabipleridir.*⁹⁵

e) Temel hadis kitaplarında bulunamayan rivâyetler

1. *Cahil ile arkadaşlık dinde noksanlık alametidir.*
2. *Ölüm mümin için rahatlık, münaфіk için üzüntü sebebidir.*
3. *Mümin iki dünyada da diridir.*
4. *Cahilin küfre yakınlığı, gözün beyazının siyahına yakınlığından daha fazladır.*
5. *Allah بسم الله الرحمن الرحيم diyen kimsenin geçmiş günahlarını bağışlar.*
6. *Babaların en hayırlısı, seni eğitendir.*
7. *İmanınızı yüceltiniz.*
8. *Hayâ, imanın süsüdür.*
9. *Kalp çok yeme-içme sebebiyle ölür.*
10. *Açın gülmesi, tokun ağlamasından daha hayırlıdır.*
11. *En faziletli söz, doğru sözdür.*
12. *Cennet, iyilerin yurdudur.*
13. *Tembellik, kalbi daraltır.*
14. *Doğruluk kurtarıcı, yalan söylemek ise helak edicidir.*⁹⁶
15. *Abdest müminin silahıdır. Oruç kalkandır.*⁹⁷

4. Konuları İtibarıyla Gül-i Sad-berg

Konuların tasnifinde Allah'ın kullar üzerindeki hakları, kulların Allah'a ve dine karşı sorumlulukları ile birbirleri arasında olması gereken davranışları tasvir eden rivâyetler ön plandadır. Bununla birlikte Kur'an okuma, ezbeleme, surelerin fazileti, ilim öğrenme, âlimler ve cahillerin durumu ile ilgili metinler de tercih

⁹⁵ İhyâ'da geçen rivâyet, salih kimselerin sözlerindendir. Gazzâlî, *İhyâü ulûmi'd-dîn*, 4: 50-51; Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, 1: 401.

⁹⁶ Suyûtî, İbn Kâni'nin Hasan b. Ali'den merfu senedle rivâyet ettiği bilgisini vermiştir. Suyûtî, *es-Sağîr*, 6718; İbn Kâni'nin el-Mu'cemü's-Sahâbe adlı eserinin günümüze ulaşan kısmı eksik olduğu için matbu nüshada bu rivâyet yer almamaktadır. Bu manayı ifade eden rivâyetler için bkz. Hennâd, *ez-Zühâ*, 2: 635; İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Sumt ve âdâbü'l-lisân*, 244.

⁹⁷ Abdestin müminin silahı olduğunu ifade eden kısım hadis kitaplarında yer almamaktadır. Hadis olarak verilen metnin Oruç kalkandır kısmı sahih olup birden çok sahabiden rivâyet edilmiştir. Bkz. Tirmizî, *Savm* 55; Nesâî, *Sıyam* 43; İbn Mâce, *Fiten* 12. Ayrıca bu ifade Ebû Ya'lâ'nın rivâyetiyle Hz. Ali'nin sözü şeklinde nakledilmiş olup dua müminin silahıdır ifadesiyle geçmektedir. Elbânî mevzu hükmü vermiştir. Elbânî, *ed-Daîfe*, 1: 327-328, H.No: 179,180

edilmiştir. Aynı şekilde abdest, namaz, oruç gibi ibadetleri konu alan fıkıh temeali metinler, dua, zikir, tıp, cihad, yöneticilik, şehitlik, ölüm konulu hadisler Belîğ tarafından tercih edilmiştir. Rivayetlerin ortak noktasını ahlaki öğütlerin yer aldığı içerikler belirlemektedir. Osmanlı dönemi manzum hadis geleneğinde yaygın kullanılan rivayetlerin yoğunlukta olduğu Gül-i Sad-berg'de dikkat çeken ve hadis kitaplarında yer almayan rivâyetlerden bazıları şunlardır:

- "*Cabil ile arkadaşlık dinde noksanlık alametidir.*" (Bulunamadı)

"N'ola erbâb-ı kemâl itse hazer/ Cühelâ suhbetidür dîne zarâr"⁹⁸

- "*Cabilin küfre yakınlığı, gözün beyazının siyahına yakınlığından daha fazladır.*" (Bulunamadı)

"Câhilün küfre yakınından güvâh/ Dîdede misli sefid ile siyâh"⁹⁹

- "*Ümmetimin çocuklarının duası makbuldür.*" (Mevzu)

"Hiç şek yokdur eyâ nîk-hisâl/ Ola makbûl duâ-i etfâl"¹⁰⁰

- "*Gece (ibadet için kalkan kimsenin) gündüz yüzü güzel olur.*" (Mevzu)

"Olsa bir âbid ü sâlih şeb-hiz/ Rûyî bakdukça olur şevk-engiz"¹⁰¹

- "*Kalbin ölümü yeme ve içmenin çok olmasındandır.*" (Bulunamadı)

"Mest ider kalbi didi çünkü Rasûl/ Eyleme kesret ile ekli kabûl"¹⁰²

Belîğ'in eserini kırk hadis telif geleneğinde değerli kılacak ayrı bir unsur bulunmamaktadır. Müellifin rivâyetleri tercih ederken özel bir çaba sarf etmediği, özellikle *el-Câmiu's-sağîr*'den aldığı ve rivâyetlerin sıhhatine yönelik bir inceleme yapmadığı ifade edilebilir.

5. Sonuç

İsmail Belîğ'in Gül-i Sad-berg isimli eseri, dini metinlerin edebi zevkle bir araya gelmesi neticesinde meydana gelmiş manzum bir yüz hadis tercümesidir. Müellifin Hz. Peygamber'in şefaatine ulaşma ve hacca gitme arzusu telif sebebidir. Bu doğrultuda özellikle Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr* isimli kavli hadisleri bir araya getirdiği eseri müellifin kaynaklarının başında gelmektedir. Uzun yıllar imamlık yapan İsmail Belîğ'in eseri telif ederken sahih metinleri tercih ettiğini ifade ettiği tez, bu araştırmaya göre doğru değildir. Nitekim eserde yer alan rivayetlerin üçte biri (36 rivayet) makbuldür. Geriye kalan 64 rivayetten 31'i zayıf, 17'si mevzu, 15'i ise

⁹⁸ İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (Türkçe Yazmalar, 2206/2), 20a.

⁹⁹ İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (Türkçe Yazmalar, 2206/2), 20a.

¹⁰⁰ İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (Türkçe Yazmalar, 2206/2), 20b.

¹⁰¹ İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (Türkçe Yazmalar, 2206/2), 23a.

¹⁰² İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (Türkçe Yazmalar, 2206/2), 22b.

temel hadis kitaplarında yer almayan metinlerdir. Aynı şekilde seleften bir kimseye ait özlü söz hadis olarak kabul edilmiş ve tercümeye konu edilmiştir.

Her rivayetin bir beyitle tercüme edildiği eserde müellif hadislerin lafzı anlamlarını verme çabasıdır. Ayrıca tercümelerde “etmek, eylemek, olmak, yapmak” fiilleri gerek şart gerek emir kipinde kullanılarak okura zımnen bir öğüt verme veya bir işten sakındırma çabası dikkat çekmektedir.

Hadis kullanımı açısından Belîğ'in tercih ettiği rivayetler problemli olmakla birlikte onun böyle bir kaygı içinde olmadığı rahatlıkla ifade edilebilir. Çünkü müellif, daha önce telif edilmiş hadise dair bilgileri muhtevi eserlere özellikle el-Câmiu's-sagîr'deki bilgilere güvenle yaklaşmakta ve hadise dair sened, metin açısından bir değerlendirme yapmamaktadır. Bu sorun dini metinleri nazma çeken müelliflerin pek çoğunda bulunmaktadır. Esasında Belîğ, niyeti düzgün ve yaptığı işin ne olduğunu farkındadır. Kaygısı ve çabası, ahlak başta olmak üzere toplumun ihya ve inşasına katkı sunmaktır. Yetiştirdiği ortam, içinde bulunduğu kültür ve sosyal yapının ihtiyaçları büyük ölçüde rivayet tercih kriterlerini belirlerken aynı şekilde tercüme üslubunu da bu minvalde şekillendirmiştir.

EK-1

İSMAİL BELİĞ'İN GÜL-İ SAD-BERG'İ			
Rivayetlerin Arapça Metni/ Türkçe Tercümesi	Belîğ'in Tercüme Beyitleri	Hükmü	Konusu
مَنْ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: غَفَرَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ Allah بسم الله الرحمن الرحيم diyen kimsenin geçmiş günahlarını bağışlar.	Eyleyen besmeleyi vird-i zebân/ Ola şâyeste-i 'af vü gufrân	Bulunamadı	Kur'an-Günah
أَفْضَلُ الْقُرْآنِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Kur'an'ın en faziletli suresi الحمد لله رب العالمين Fatiha suresidir.	Silk-i âyetde olup durr-ı nazîm / Matla'-ı Fâtihâ-i Nazm-ı Kerîm	Sahih	Kur'an
أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ: قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ İbadetlerin en faziletlisi Kur'an okumaktır.	Efdâl-i tâ'at imiş âgâh ol / Nazar-endâz-ı Kelâmu'llâh ol	Zayıf	Kur'an
نِعْمَ الشَّفِيعُ الْقُرْآنُ، الصَّاحِبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	Kim ki Furkân'a ola nâsiye-	Zayıf	Kur'an-

Kur'an, kıyamet günü sahibine (onu okuyana) ne güzel şefaattçidir.	sâ / Rûz-ı mahşerde şefî ola ana		Ahiret
أَشْرَفُ أُمَّي: حَمَلَةُ الْقُرْآنِ	Medh idüp didi şefî-i mahşer / Eşrefi ümmetimün hâfızlar	Zayıf	Kur'an
Ümmetimin en şereflileri Kur'an'ı ezberleyenlerdir.			
أَحْسِنُوا الْأَصْوَاتَ بِالْقُرْآنِ	Bûlbûl-âsâ iderek savt-ı hasen / Okı Kur'an'ı hoş elhân ile sen	Zayıf	Kur'an
Kur'an okurken sesinizi güzelleştiriniz.			
الدِّينُ النَّصِيحَةُ	Gayret-i din iden ehl-i salâh / Pend ile eyler 'usâtı islâh	Sahih	Din-Ahlak
Din samimiyettir.			
الْعُلَمَاءُ أَطِبَاءُ	Beden-i dine gelince halecân / Ehl-i dânişdür ana çare-resân	S.Sözü	Alim
Âlimler, (dinin) tabipleridir.			
مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ: تَكْفُلَ اللَّهُ لَهُ بَرْزَقِهِ	Tâlib-i ilm olanun rızıkına Hak / Eyleye didi kefare mutlak	Zayıf	İlim
İlim talep eden kimsenin rızıkına Allah kefildir.			
مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَتَمَسَّكُ فِيهِ عِلْمًا: سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ	Reh-i dânişde idenler sür'at / Dâhil-i cennet olurmuş elbet	Sahih	İlim-Ahiret
Kim ilmi isteyerek yola çıkarsa Allah, cennete giden yolu kolaylaştırır.			
طَلَبُ الْعِلْمِ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ قِيَامٍ لَيْلَةٍ	Kâim olmaktan ise vakt-i mesâ / Eyle bir sâ'atini ilme fedâ	Mevzu	İlim-Fıkıh
Bir anlık ilim talebi, bir gece namaz kılmaktan daha hayırlıdır.			
الْجَاهِلُ أَقْرَبُ إِلَى الْكُفْرِ مِنْ بَيَاضِ الْعَيْنِ إِلَى سَوَادِهَا	Câhilin küfre yakınında güvâh / Didede misli sefid ile siyâh	Bulunamadı	Din-İlim
Cahilin küfre yakınlığı, gözün beyazının siyahına yakınlığından daha fazladır.			
صُحْبَةُ الْجَاهِلِ نُقْصَانٌ فِي الدِّينِ	N'ola erbâb-ı kemâl itse hâzer / Cühelâ sohbetidür dine zarar	Bulunamadı	Din-İlim
Cahil ile arkadaşlık dinde noksanlık alametidir.			
مِنْ خَيْرِ خِصَالِ الصَّائِمِ السِّوَاكُ	Çirk-i dendân-ı n'ola itmege pâk / Rûze-dârâna gerekdür misvâk	Zayıf	Fıkıh-Sosyal Hayat
Oruç tutan kimsenin en hayırlı işlerinden birisi de misvak kullanmaktır.			
الْوُضُوءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ، وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ	Mâsivâ leşkerine virmez emân / Abdest mümine tigi bürrân	Bulunamadı	Fıkıh
Abdest müminin silahıdır. Oruç kalkandır.			

مَنْ مَاتَ عَلَى الْوُضُوءِ؛ مَاتَ شَهِيدًا	Abdest ile iden nakl-i bekâ / Ola vâ-beste-i silk-i şühedâ	Zayıf	Fıkıh-Şehitlik
Kim abdestli vefat ederse şehid olarak vefat etmiş olur.			
مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطَّهْوُ	Feth ola anun ile kufl-i salâh / Pâklık oldu namâza miftâh	Sahih	Fıkıh
Namazın anahtarı abdesttir.			
أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ: الصَّلَاةُ لَوَقْتِهَا	Eyle Mevlâ'ya hulûs ile niyâz / Tâ'atin efdali vaktiyle namaz	Sahih	Fıkıh
Amellerin en faziletlisi, vaktinde kılınan namazdır.			
بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ	Eyle beş vakti edâ olma haşîn / Giderek olmayasın küfre yakîn	Sahih	Fıkıh
Kişinin küfre düşmesinin önündeki engel namaz kılmasıdır.			
الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ	Hisse-yâb olmaga eyle himmet / Mümine saff-ı cemâ'at rahmet	Zayıf	Sosyal Hayat
Cemaat, rahmettir.			
لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ، إِلَّا الدُّعَاءُ	Sell-i seyf olsa eger dest-i kazâ / Anı reddeylemez illâ ki duâ	Sahih	Dua-Kader
Kaderin önüne duadan başka bir şey geçemez.			
دَعْوَةُ الْمُسْلِمِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ	Eyl ihvân gıyâbında duâ / Müstecâb ide anı tâ ki Hüda	Sahih	Dua
Müslüman, Müslüman kardeşine gıyabında yaptığı dua kabul olur.			
أَفْضَلُ الدُّعَاءِ، دُعَاءُ الْمَرْءِ لِنَفْسِهِ	Ola bi-şüphe icabet be-kazâ / Kendü nefsinde olan hayr duâ	Sahih	Dua
En faziletli dua, kişinin kendi nefsi için yaptığı duadır.			
خَيْرُ الدُّعَاءِ الْإِسْتِغْفَارُ	Cürmüne nâdip olup kıl tekrâr / Oldı çün hayr-ı duâ istiğfâr	Mevzu	Dua-Tövbe
En hayırlı dua, istiğfarda bulunmaktır.			
دُعَاءُ أَطْفَالِ أُمَّتِي مُسْتَجَابَةٌ	Hiç şek yokdur eyâ nikhisâl / Ola makbûl duâ-i etfâl	Mevzu	Dua
Ümmetimin çocuklarının duası makbuldür.			
اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ الرِّقَّةِ؛ فَإِنَّهَا رَحْمَةٌ	Girye-engiz iken eyle duâ / İde makrûn-ı icâbet Mevlâ	Zayıf	Dua
Rikkat zamanında duayı ganimet biliniz. Çünkü o rahmettir.			
لَا صَلَاةَ إِلَّا بِقِرَاءَةٍ	Başla Kur'ân'a idüp sa'y-i müdâm / Her Namaz oldu tilâvetle temâm	Sahih	Fıkıh
Namaz ancak kıraat ile olur.			
الْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ	Mescidi ta'at içün müstevfâ	Sahih	Fıkıh-

Mescid, her takva sahibinin evidir.	/ Ehl-i takvâya makâm itdi Hüdâ		Sosyal Hayat
من صَلَّى عِنْدَ قَبْرِي سَمِعْتُهُ	Salavât itse bana sıdk ile kul / Didî ben gûş iderüm anı Resûl	Mevzu	Peygamber-Ümmet
Kim kabrimin yanında bana salat ederse onu işitirim			
مَنْ زَارَ قَبْرِي بَعْدَ مَوْتِي كَانَ كَمَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي	Kabrime didi olan nâsiye-sâ / Beni görmüş gibi hayyen meselâ	Zayıf	Peygamber-Ümmet
Vefatımdan sonra (kabrimi) ziyarete gelen sanki hayatı iken beni ziyaret etmiş gibidir.			
يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِالشَّفْعَةِ	Ehl-i düzâhdan olan nice usât / Bula mahşerde şefâatle necât	Sahih	Ahiret-Şefa
Şefa ile bir kavim ateşten çıkar.			
وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ	Müşkil olmasa eger nâr-ı cahîm / Andan itmezdi Nebî haşyet ü bîm	Sahih	Ahiret
Cehennemde yanacak topukların vay haline!			
خَشْيَةُ اللَّهِ رَأْسُ كُلِّ حِكْمَةٍ	Bâis-i hikmet olur havf-ı Hüdâ / Ma'siyetden idegören ibâ	Zayıf	Allah-Kul İlişkisi
Allah'tan hakkıyla sakınmak bütün hikmetlerin başıdır.			
كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا	İbret istersen eğer eyle nigâh / Hâl-i mevtâyâ vurup gâh-be-gâh	Zayıf	Ahlak
Vaiz (nasihat) olarak ölüm yeter.			
مَوْتُ الْغَرِيبِ شَهَادَةٌ	Künc-i gurbette olan vâsıl-ı Hâk / Şühedâyâ olur elbet mülhâk	Sahih	Şehitlik
Gurbette bulunanın ölümü, şehadettir.			
السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ	Dâr-ı gurbette her câ / Kıt'adur dest-i cezâdan gûyâ	Sahih	Sosyal Hayat
Yolculuk, azaptan bir parçadır.			
صِلَةُ الرَّحِمِ تَزِيدُ فِي الْعُمُرِ	Vatanın yâd iden gâh-be-gâh / Ömrini eyleye efzûn Allah	Sahih	Ahlak
Sıla-i rahim, ömrü uzatır.			
جَعَلَ اللَّهُ عَذَابَ هَذِهِ الْأُمَّةِ فِي دُنْيَاهَا	Mümin-i hâlis ola bir ümmet / Dehr-i fânide çeker çok zahmet	Sahih	Allah-Kul İlişkisi
Allah bu ümmetin azabını dünyada kaldı.			
الدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الْآخِرَةِ	Sûrî mâtemdir anun itme gümân / Ehl-i ukbâyâ harâm oldu cihân	Mevzu	Dünya-Ahiret
Dünya, ahiret ehline haramdır.			
الْمَوْتُ رَاحَةً لِلْمُؤْمِنِ، وَحَسْرَةً لِلْمُنَافِقِ	Mevt içün didi Şefî-i 'Arasât / Râhat-ı mümin ola kayd-ı usât	Bulunamadı	Sosyal Hayat
Ölüm mümin için rahatlık, münafık için üzüntü sebebidir.			

المؤمن حي في الدارين	Mümin-i hâlis olan pâk- meniş / İki âlemde görür âsâyiş	Buluna- madı	Dünya- Ahiret
Mümin iki dünyada da diridir.			
يَغْفِرُ الشَّهيدُ كُلَّ ذَنْبٍ، إِلَّا الدِّينَ	Defter-i cürm-i şehid ola reşid / 'Afv ola cümle hakk- ı 'abid	Sahih	Şehitlik- Af
Şehidin kullara olan borcu hariç günahları affedilir.			
عَفْوُ الْمُلُوكِ أَبْقَى لِلْمَلِكِ	Keyd-i düşmenden emin olan mülûk / Eylese mem- leket-i 'afva sülûk	Zayıf	Yönetici- lik-Af
Hükümdarların bağışlaması, mülklerini baki kılar.			
الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	Adl ile eyle cihânı âbâd / Zulmet-i rûz-ı cezâdur bi- dâd	Sahih	Ahlak- Ahiret
Zulüm, kıyamet günü karanlıklar şeklinde insanın karşısına çıkacaktır.			
رِضَا اللَّهِ فِي رِضَا الْوَالِدَيْنِ	Hak rızasında olan her-bârı / Vâlideynun ola fermân- dârı	Sahih	Allah-Kul İlişkisi- Ahlak
Allah'ın rızası anne-babanın rızasındadır.			
أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ	Vâlid-i müşfik olan tab'-ı selîm / Eyler evlâdına âdâb ta'lîm	Zayıf	Ahlak- Sosyal Hayat
Çocuklarınıza ikram ediniz. Ve onların ahlakını gü- zelleştiriniz!			
خَيْرَ الْآبَاءِ مَنْ عَلَّمَكَ	Didi evlâda olur efdal-i eb / Eyleye 'ilm ile ta'lim-i edeb	Buluna- madı	Sosyal Hayat
Babaların en hayırlısı, seni eğitendir.			
عَظَّمُوا إِيمَانَكُمْ	Hâsıl it mertebe-i insânı / Sa'y idüp eyle bülend imânı	Buluna- madı	İman
İmanınızı yüceltiniz.			
الْحَيَاءُ زِينَةُ الْإِيمَانِ	Reng-i gül gibi zib-nümâ / Gül gül eyler rûh-ı imânı hayâ	Buluna- madı	İman-Ah- lak
Hayâ, imanın süsüdür.			
الصَّبْرُ نِصْفُ الْإِيمَانِ	Nısf-i imân didi sabra Resûl / Sabr iden matla- bına ola vusûl	Sahih	Din-Ah- lak
Sabretmek imanın yarısıdır.			
الصِّيَامُ نِصْفُ الصَّبْرِ	Rûze-dâr olsa n'ola Hakk'a karîb / Rûzeye çünkü didi nısf-ı sekîb	Zayıf	Fıkıh-Ah- lak
Oruç sabrın yarısıdır.			
تَسَحَّرُوا؛ فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً	Her gice eyle sahûrî 'âdet / Oldı hengâm-ı seher çün bereket	Sahih	Fıkıh-Sos- yal Hayat
Sahur vakti kalkıp sahur yapınız. Çünkü sahurda bereket vardır.			
أَفْضَلُ خَلْقٍ: التَّوَّاضِعُ	Ser-firâz olmaga lâyük server / Her kimi görse tevâzular ider	Buluna- madı	Ahlak
En faziletli ahlak, tevazudur.			

الرِّفْقُ رَأْسُ الْحِكْمَةِ	Rıfk ile söyleyelüm nâsa müdâm / Hikmetün başı	Zayıf	Ahlak
Yumuşak başlılık (uyumluluk) hikmetin başıdır.	imiş rıfk-ı kelâm		
السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ	Silk-i takrîre viren tâze nizâm / Eyler âğâz-ı suhan ba'de selâm	Zayıf	Ahlak
Konuşmadan önce selam vermek gerekir.			
اسْتَكْبَرُوا مِنَ الْإِخْوَانِ؛ فَإِنْ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ شَفَاعَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	İktisâr eyle kim olur mahşer / Biri birine şeffî' müminler	Mevzu	Ahlak-Ahiret
Kardeşlerinize değer veriniz. Gerçek şu ki her müminin kıyamet gününde şefaathakki vardır.			
الصَّمْتُ يُوْرِثُ الْحِكْمَةَ	Ehl-i hikmetden olan merd-i suhan / Nutka yol virmez olup beste-dehen	Mevzu	Ahlak
Susmak, kişiyi hikmet sahibi kılar.			
أَفْضَلُ اللَّسَانِ: لِسَانُ صِدْقٍ	Kelimâtında olan râst-nümâ / Fazl ile hâsıl ide kadr-i 'alâ	Mevzu	Ahlak
En faziletli söz, doğru sözdür.			
الصَّدَقُ يُنْجِي، وَالْكَذِبُ يُهْلِكُ	Râst-gû ola ki sözinde bî-bâk / Oldı 'âlemde dürüg ehli helâk	Bulunamadı	Ahlak
Doğruluk kurtarıcı yalan söylemek ise helak edicidir.			
إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَغْضَبُ إِذَا مُدِحَ النَّاسُ	Fâsıkı medh kılan müstevfâ / Oldı sâyeste-i kahr-ı Mevlâ	Zayıf	Allah-Kul İlişkisi-Ahlak
Gerçek şu ki Allah, bir fasık medh edildiği zaman öfkelenir.			
جَمَالُ الرَّجُلِ فَصَاحَةُ لِسَانِهِ	Feyz-i Bârîden olup cilve-resâ / Âdeme lehce imiş hüsn ü behâ	Mevzu	Sosyal Hayat
Kişinin (yüz) güzelliği, lisanının güzelliğindendir.			
إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ	Pertev-i zâtına olmakla delîl / Sever erbâb-ı cemâli o Celîl	Sahih	Allah-Kul İlişkisi-Ahret
Gerçek şu ki Allah güzeldir ve güzelliği sever.			
كُلُوا الْحَلَالَ، وَاجْتَنِبُوا الْحَرَامَ	İctinâb eyle harâm oldı vebâl / Kesb idüp eyleyegör ekl-i helâl	Zayıf	Fıkıh-Sosyal Hayat
Helal olanları yiyiniz. Haram olanlardan uzak durunuz.			
الْحُبُّ يَتَوَارَثُ	Eyler evlâdına anun îrâs / Oldı kâlâ-yı muhabbet mîrâs	Zayıf	Sosyal Hayat
Sevgi, (insanlara) birbirlerinden miras olarak kalır.			
الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ	Kime dil-dâde ise bunda temâm / Haşr ola anun ile rûz-ı kiyâm	Sahih	Din-Ahlak
Kişi arkadaşının dini üzeredir.			
زِنَا الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ	Seyr-i dîdâr deyü ey güm-	Sahih	Fıkıh-

Gözlerin zinası (harama) bakmaktır.	râh / İtme nâ-mahreme düzdâne nigâh		Ahlak
إن الله يُحِبُّ الشَّابَّ النَّائِبَ Gerçek şu ki Allah tövbe eden genci sever.	Hak seni eyleye tâ pîr-i kühen / Tövbe-kâr ol dahı nev-sâle iken	Zayıf	Tövbe
الرَّضَاعُ يُغَيِّرُ الطَّبَاعَ Süt emme (insan) tabiatını değiştirir.	Sîrdür tıfl-ı bed ahlâka sebeb / Dâveye ola müşâbih meşreb	Zayıf	Fıkıh
طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ Helal rızık peşinde koşmak cihattır.	Bî-ta'ab girmez ele genc-i murâd / Taleb-i rızık-ı helâl oldu cihâd	Zayıf	Cihad-Fıkıh
أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَصْعَبُهَا / أَحْمَرُهَا Amellerin en faziletlisi, en zor olanıdır.	Ecrini zahmetine göre bulur / 'Amelün hayrı meşakkatle olur	Mevzu	Fıkıh-Ahlak
أَكْرَمُوا الْحَبْرَ فَإِنَّ مِنْ بَرَكَاتِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ Ekmeğe hürmet ediniz. Çünkü o, gök ve yerin bereketlerindendir.	Kût-ı uzmândur eyâ tab'-ı selîm / İdegör rîze-i nâna ta'zîm	Zayıf	Ahlak-Sosyal Hayat
يَمُوتُ الْقَلْبُ مِنْ كَثْرَةِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ Kalp çok yeme-içme sebebiyle ölür.	Süst ider kalbi didi çünkü Resûl / Eyleme kesret ile ekli kabûl	Bulunamadı	Tıp-Ahlak
ضَحِكُ الْجَائِعِ خَيْرٌ مِنْ بُكَاءِ الشَّبَّانِ Açın gülmesi, tokun ağlamasından daha hayırlıdır.	Girye-i merd-i şikem perverden / Hande-i câyi' imiş müsahsen	Bulunamadı	Sosyal Hayat
خَيْرُ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي En hayırlı rızık, sana yetecek olanıdır.	Gezme hâhişger olup etrafı / Sana yitmez mi bu rızık-ı kâfi	Sahih	Ahlak-Sosyal Hayat
شَرُّ النَّاسِ مَنْ أَكَلَ وَحْدَهُ İnsanların en kötüsü tek başına yemek yiyendir.	Fukarâsız sakın ekl itme ta'âm / Sana nâm olmaya tâ şerr-i enâm	Zayıf	Ahlak-Sosyal Hayat
الْفُقَرَاءُ أَصْدَقَاءُ اللَّهِ تَعَالَى Fakirler, Allah'ın dostlarıdır.	Olsun ey ehl-i gînâ âgâhun / Fukarâ sâdıkıdur Allâh'un	Mevzu	Allah-Kul İlişkisi
مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا، لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ Dünyada ipek giyen (erkek) ahiret hayatında giymeyecektir.	Geyse dünyâda harîr itse hıram / Hulle-i cennet ana ola harâm	Sahih	Fıkıh-Ahiret
الْجَنَّةُ دَارُ الْأَبْرَارِ Cennet, iyilerin yurdu.	Dem-be-dem nâil olup didâra / Cilvegâh ola bihişt ebrâra	Bulunamadı	Ahlak-Ahiret
الْغَيَرَةُ مِنَ الْإِيمَانِ	Sâlik-i râh-ı Hâk'a hem-râh	Sahih	İman-

Allah'ın emir ve yasaklarına ihtimam, imandandır.	ol / Gayret îmandan imiş âgâh ol		Ahlak
البَطَالَةُ نَقَاءُ الْقَلْبِ	Sa'y-i tâ'atle cihândan güzert / Teng ider kalbi batâlet hazer it	Bulunamadı	Ahlak
Tembellik, kalbi daraltır.			
اعملوا؛ فكلُّ ميسرٍ لما خُلِقَ له	Mümkün olduğu kadar eyle 'amel / Kesb-i tâ'ate sen ey abd-i ezel	Sahih	Ahlak-Sosyal Hayat
Çalışın! Zira herkes ne için yaratılmışsa ona erişecektir.			
مَنْ قَامَ بِاللَّيْلِ؛ حَسَنَ وَجْهَهُ بِالنَّهَارِ	Olsa bir 'âbid-i sâlih şeb-hîz / Rûyî bakdıkca olur şevk-engîz	Mevzu	Fıkıh-Sosyal Hayat
Gece (ibadet için kalkan kimsenin) gündüz yüzü güzel olur.			
أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ: أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ	Müstemirren bir 'amel itse güzert / Hoş gelür Hakk'a olursa kemter	Sahih	Allah-Kul İlişkisi-Fıkıh
Allah'a en sevimli olan ameller, azda olsa devamlı olandır.			
أَصْلُ كُلِّ الدَّاءِ: الْبَرْدُ	Bedene her ne maraz kim nâzil / Gâliben ola soğuk- dan hâsıl	Mevzu	Tıp
Bütün hastalıkların başı soğuktur.			
الْمَعِدَةُ بَيْتُ كُلِّ دَاءٍ	Bu şifâ-nâmeden ol kim âgâh / Maraza mi'de imiş menzilgâh	Mevzu	Tıp
Mide her türlü hastalığın evidir.			
المُعَالَجَةُ بِالْأَضْدَادِ	Bu hadîs üzre bilindi ki ilâc / Marazun zıddına oldı muhtâc	Mevzu	Tıp
Bir hastalığın ilacı zıddı ile bilinebilir.			
إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ	Her 'amel kim muzzır u nâfi'dür / Âdemün niyye- tine râcî'dür	Sahih	Din-Ah- lak
Ameller niyetlere göredir.			
مَا نَدَمَ مَنْ اسْتَشَارَ	Meşveret ehline noksan ol- maz / Sonra bir işde peşimân olmaz	Zayıf	Sosyal Hayat
İstişare eden pişman olmaz.			
مَنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَخِيهِ؛ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ	Görse bir hâcetini ihvânun / Hak revâ ide recâsını anun	Sahih	Allah-Kul İlişkisi-Sosyal- Hayat
Kim bir kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir.			
فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ، كَفَضْلِي عَلَى أُمَّيِّ	Âlimün 'âbid ile mânendi / Ümmetim ile benüm gibi dedi	Mevzu	Peygam- ber-Alim
Âlimin âbide üstünlüğü, benim ümmetime üstünlüğüm gibidir.			
حُسْنُ الْخُلُقِ نِصْفُ الدِّينِ	Şöhre-yâb ola 'ulüvv-i	Zayıf	Din-

Güzel ahlak dinin yarısıdır.	şânun / Nîk-hû nısfı imiş imânun		Ahlak
اسْتَعِينُوا عَلَى الرِّزْقِ بِالصَّدَقَةِ	Fukarâ-bîn olan sâde-derûn / Rızkını ide tasaddukla füzûn	Zayıf	Allah-Kul İlişkisi-Ahlak
Sadaka vererek rızkınız için Allah'tan (bolluk) isteyin.			
أَطْعَمُوا الطَّعَامَ وَأَطْيَبُوا الْكَلَامَ	Âlemün halkı olur kûh-kenün / Olsa it'âm ile şîrîn suhenün	Sahih	Ahlak-Sosyal Hayat
Sözün en güzelini söyleyiniz. Yemeğin en güzelini yiyiniz.			
الْغِنَى: غِنَى النَّفْسِ	Dinse lâyıkdur ana ehl-i ginâ / Kendi nefsinde ide cûd u sehâ	Sahih	Ahlak
Zenginlik, gönül zenginliğidir.			
آفَةُ الدِّينِ الْهَوَى	Yem-tâ'atda sakın eyle hazer / Keşti-i dîne hevâ ide zarar	Zayıf	Din-Ahlak
Dinin afeti, hevaya tabi olmaktır.			
عَلَامَةُ حُبِّ اللَّهِ: حُبُّ ذِكْرِهِ، وَعَلَامَةُ بُغْضِ اللَّهِ: بُغْضُ ذِكْرِهِ	Düşşe bir kalbe eger hubb-ı ilâh / Suglı her lahza olur zikru'llâh	Mevzu	Allah-Kul İlişkisi-Zikir
Allah'ın sevgisinin belirtisi, Allah'ın zikrini sevmektir. Allah'ın sevmemesinin belirtisi ise Allah'ın zikrini sevmemektir.			
ذَكَرُ اللَّهِ شِفَاءُ الْقُلُوبِ	Zikr-i Mevlâ'dur olan çâre-resâ / Dil-i bîmâr-ı günah-kâra şifâ	Zayıf	Zikir
Allah'ı zikretmek kalbe şifadır.			
الذِّكْرُ خَيْرٌ مِنَ الصَّدَقَةِ	Zikr-i tevhîd-i Hüdâ azze ve cell / Sadaka virmeden oldu efdal	Mevzu	Zikir
Zikir sadakadan daha hayırlıdır.			
لَقِّنُوا أَمْوَاتَكُمْ "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ"	Eyle mevtâya şehâdet telkîn / Ola tâ mağfîret-i Hakk'a yakîn	Sahih	Dua
Ölülerinize لا اله الا الله sözünü telkin ediniz!			
مَنْ كَانَ آخِرَ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: دَخَلَ الْجَنَّةَ	Ehl-i cennet didi ol hayr-ı enâm / Eyeleyen hatm-i şehâdetle kelâm	Sahih	Din-Ahret
Sizden kimin son sözü "lailaheillallah" olursa cennete girer.			